



KORXONALAR IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA DIVERGENT TEXNOLOGIYALARNI DAVLAT TOMONIDAN RAG'BATLANTIRISH MEXANIZMLARI

Meyliyev Farrux Ikrom o'g'li

Qarshi davlat texnika universiteti

Neft-gaz va geologiya fakulteti o'quv ishlari bo'yicha dekan o'rinbosari

orcid.org/0009-0006-7867-8278, farruxmeyliyev995@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18409361>

Annotatsiya. Mazkur maqolada korxonalar iqtisodiy samaradorligini oshirishda divergent texnologiyalarni davlat tomonidan rag'batlantirish mexanizmlarining ilmiy-nazariy asoslari va amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt, big data, avtomatlashtirish va innovatsion boshqaruv tizimlarining ishlab chiqarish samaradorligiga ta'siri ochib berilib, ularni joriy etishda davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashning muhim mexanizmlari – soliq imtiyozlari, subsidiyalar, grantlar, imtiyozli kreditlash va davlat-xususiy sheriklik vositalarining o'rni yoritiladi. Shuningdek, maqolada korxonalarda divergent texnologiyalarni joriy etish orqali mehnat unumdorligini oshirish, ishlab chiqarish xarajatlarini qisqartirish va raqobatbardoshlikni kuchaytirish imkoniyatlari ilmiy asosda ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini takomillashtirish hamda korxonalar iqtisodiy samaradorligini oshirishga qaratilgan strategik qarorlarni ishlab chiqishda metodik asos bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: korxonalar samaradorligi, divergent texnologiyalar, davlat tomonidan rag'batlantirish, innovatsion siyosat, soliq imtiyozlari, subsidiyalar va grantlar, imtiyozli kreditlash, davlat-xususiy sheriklik, raqamli transformatsiya, raqobatbardoshlik.

Abstract. This article analyzes the scientific and theoretical foundations as well as the practical aspects of state incentive mechanisms for promoting divergent technologies aimed at improving the economic efficiency of enterprises. The study reveals the impact of digital technologies, artificial intelligence, big data, automation, and innovative management systems on production efficiency, and highlights key state support instruments such as tax incentives, subsidies, grants, preferential lending, and public-private partnership tools. In addition, the article scientifically examines the potential of implementing divergent technologies in enterprises to increase labor productivity, reduce production costs, and enhance competitiveness. The research findings serve as a methodological basis for improving state support mechanisms and developing strategic decisions to increase the economic efficiency of enterprises.





Keywords: enterprise efficiency, divergent technologies, state incentives, innovation policy, tax incentives, subsidies and grants, preferential lending, public-private partnership, digital transformation, competitiveness.

Аннотация. В данной статье анализируются научно-теоретические основы и практические аспекты механизмов государственного стимулирования внедрения дивергентных технологий с целью повышения экономической эффективности предприятий. В исследовании раскрывается влияние цифровых технологий, искусственного интеллекта, big data, автоматизации и инновационных систем управления на производственную эффективность, а также освещаются ключевые инструменты государственной поддержки, такие как налоговые льготы, субсидии, гранты, льготное кредитование и механизмы государственно-частного партнёрства. Кроме того, в статье на научной основе рассматриваются возможности внедрения дивергентных технологий на предприятиях для повышения производительности труда, снижения производственных издержек и усиления конкурентоспособности. Результаты исследования служат методической основой для совершенствования механизмов государственной поддержки и разработки стратегических решений, направленных на повышение экономической эффективности предприятий.

Ключевые слова: эффективность предприятия, дивергентные технологии, государственное стимулирование, инновационная политика, налоговые льготы, субсидии и гранты, льготное кредитование, государственно-частное партнёрство, цифровая трансформация, конкурентоспособность.

Globalashuv va raqamli iqtisodiyot sharoitida korxonalar faoliyatining samaradorligini oshirish mamlakat iqtisodiy taraqqiyotining muhim omillaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy bozor sharoitida raqobatbardoshlikni ta'minlash faqat ishlab chiqarish hajmini ko'paytirish bilan emas, balki texnologik yangilanish, innovatsion boshqaruv va resurslardan oqilona foydalanish orqali amalga oshiriladi. Shu nuqtai nazardan, divergent texnologiyalar — sun'iy intellekt, big data, avtomatlashtirish, raqamli platformalar va innovatsion boshqaruv tizimlari — korxonalar iqtisodiy samaradorligini oshirishning asosiy drayverlariga aylanmoqda.

Biroq, ushbu texnologiyalarni joriy etish yuqori investitsion xarajatlar, texnologik tavakkalchilik va kadrlar salohiyati bilan bog'liq muammolarni yuzaga keltiradi. Natijada, ko'plab korxonalar, ayniqsa kichik va o'rta biznes subyektlari





uchun divergent texnologiyalarni mustaqil ravishda joriy etish imkoniyatlari cheklangan bo'lib qolmoqda. Shu sababli davlat tomonidan mazkur jarayonni rag'batlantirish, qo'llab-quvvatlash va muvofiqlashtirish muhim strategik vazifa sifatida namoyon bo'lmoqda.

Davlat tomonidan amalga oshirilayotgan soliq imtiyozlari, subsidiyalar, grantlar, imtiyozli kreditlash va davlat-xususiy sheriklik mexanizmlari korxonalarining innovatsion faolligini oshirishga xizmat qilmoqda. Bunday qo'llab-quvvatlash mexanizmlari orqali texnologik yangilanish tezlashib, ishlab chiqarish samaradorligi, mehnat unumdorligi va mahsulot raqobatbardoshligi ortmoqda.

Shu nuqtai nazardan, mazkur maqolada korxonalar iqtisodiy samaradorligini oshirishda divergent texnologiyalarni davlat tomonidan rag'batlantirish mexanizmlarining ilmiy-nazariy asoslari va ularning amaliy samaradorligi tahlil qilinadi.

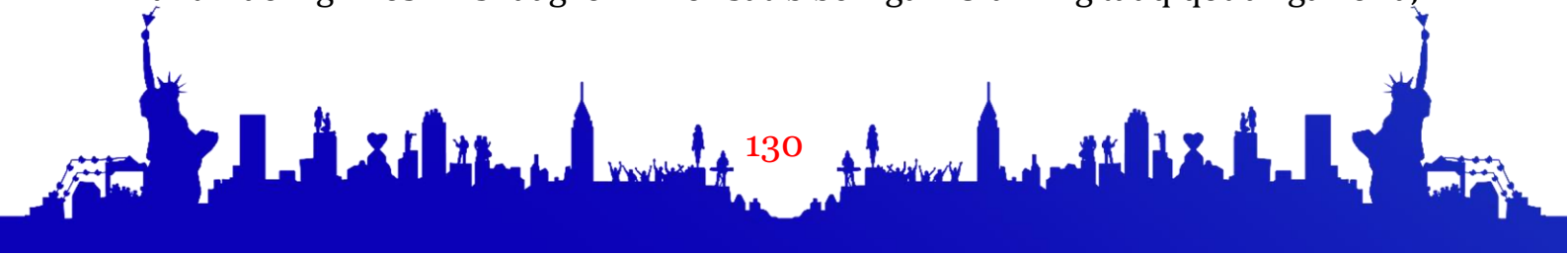
Adabiyotlar tahlili

Korxonalar iqtisodiy samaradorligini oshirishda texnologik innovatsiyalar va davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining o'rni iqtisodiy adabiyotlarda keng yoritilgan. Ushbu yo'nalishda olib borilgan tadqiqotlarda divergent texnologiyalar – sun'iy intellekt, big data, avtomatlashtirish va raqamli platformalarning ishlab chiqarish samaradorligini oshirishdagi roli alohida ta'kidlanadi.

Sh.M. Mirziyoyevning strategik asarlarida milliy iqtisodiyotni modernizatsiya qilish, raqamli transformatsiyani jadallashtirish va innovatsiyalarni keng joriy etish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlari sifatida belgilangan. Muallif iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida yuqori qo'shilgan qiymat yaratishga xizmat qiluvchi texnologiyalarni qo'llab-quvvatlash zarurligini qayd etadi.

N.A. Muslimov va B.X. Xodjayev tadqiqotlarida raqamli iqtisodiyot sharoitida korxonalar samaradorligini oshirishning metodologik asoslari tahlil qilinib, davlat tomonidan taqdim etilayotgan soliq imtiyozlari, subsidiyalar va grantlarning innovatsion faollikka ta'siri ilmiy asosda yoritilgan. Mualliflar kichik va o'rta biznes subyektlari uchun texnologik yangilanishni rag'batlantirish mexanizmlarini kuchaytirish zarurligini ta'kidlaydilar.

Shuningdek, A.A. Abduqodirov va Sh.S. Sharipov ilmiy ishlarida avtomatlashtirish va sun'iy intellekt asosidagi boshqaruv tizimlarining mehnat unumdorligini oshirishdagi o'rni ko'rsatib berilgan. Ularning tadqiqotlariga ko'ra,





davlat tomonidan yaratilgan institutsional muhit va moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlari korxonalarining innovatsion risklarini kamaytiradi.

Xalqaro tadqiqotlarda (OECD, World Economic Forum) ham davlat tomonidan innovatsiyalarni rag'batlantirish mexanizmlarining muhimligi qayd etilib, soliq preferensiyalari, innovatsion grantlar va davlat-xususiy sheriklik loyihalari iqtisodiy samaradorlikni oshirishda samarali instrumentlar sifatida baholanadi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, divergent texnologiyalarni joriy etish jarayonini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmlari mavjud bo'lsa-da, ularni yanada tizimlashtirish, hududiy xususiyatlarni inobatga olish va monitoring mexanizmlarini kuchaytirish zarurati saqlanib qolmoqda. Bu holat tanlangan mavzuning ilmiy va amaliy dolzarbligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Natija va muhokama.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, divergent texnologiyalarni joriy etish korxonalar iqtisodiy samaradorligini oshirishning eng muhim omillaridan biri hisoblanadi. Xususan, sun'iy intellekt, big data, avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlari va raqamli platformalar ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirib, mehnat unumdorligini oshirish va operatsion xarajatlarni kamaytirishga xizmat qilmoqda. Ushbu texnologiyalarni qo'llagan korxonalarda mahsulot tannarxining pasayishi va foyda marjasining oshishi kuzatilmoqda.

O'rganishlar davomida aniqlanishicha, davlat tomonidan taqdim etilayotgan soliq imtiyozlari, subsidiyalar, grantlar va imtiyozli kreditlar korxonalarining innovatsion faolligini sezilarli darajada oshiradi. Ayniqsa, kichik va o'rta biznes subyektlari uchun ushbu moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlari texnologik yangilanishga kirishishdagi asosiy turtki vazifasini bajarmoqda. Davlat-xususiy sheriklik loyihalari esa texnologik risklarni taqsimlash orqali yirik investitsion loyihalarni amalga oshirish imkonini bermoqda.

Muhokamalar shuni ko'rsatdiki, divergent texnologiyalarni rag'batlantirish mexanizmlarining samaradorligi ko'p jihatdan institutsional muhitga bog'liq. Agar normativ-huquqiy baza barqaror, rag'batlantirish mexanizmlari shaffof va monitoring tizimi samarali bo'lsa, korxonalarining innovatsion faolligi yuqori bo'ladi. Aks holda, qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining mavjudligi kutilgan natijani bermasligi mumkin.

Shuningdek, tadqiqot natijalari davlat tomonidan rag'batlantirish mexanizmlarini hududiy xususiyatlarni inobatga olgan holda moslashtirish zarurligini ko'rsatdi. Rivojlanish darajasi past bo'lgan hududlarda qo'shimcha





preferensiyalar joriy etish korxonalar o'rtasidagi texnologik tafovutlarni kamaytirishga xizmat qiladi.

Xulosa

Mazkur tadqiqot natijalari divergent texnologiyalarni joriy etish korxonalar iqtisodiy samaradorligini oshirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini tasdiqladi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, sun'iy intellekt, big data, avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlari va raqamli platformalardan foydalanish ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirib, mehnat unumdorligini oshirish hamda operatsion xarajatlarni qisqartirishga xizmat qiladi.

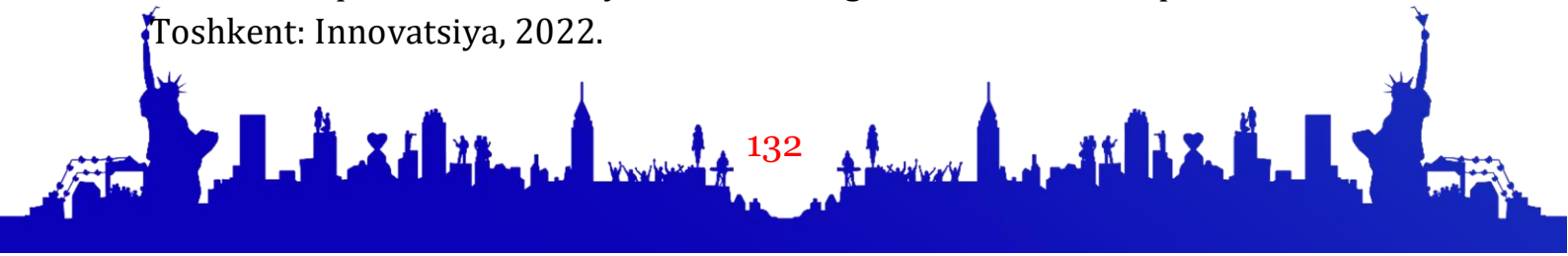
Tadqiqot davomida aniqlanishicha, davlat tomonidan taqdim etilayotgan soliq imtiyozlari, subsidiyalar, grantlar, imtiyozli kreditlash va davlat-xususiy sheriklik mexanizmlari korxonalarining innovatsion faolligini kuchaytiruvchi muhim instrumentlar hisoblanadi. Ayniqsa, kichik va o'rta biznes subyektlari uchun mazkur qo'llab-quvvatlash mexanizmlari texnologik yangilanish jarayonini jadallashtirishda asosiy omil bo'lib xizmat qilmoqda.

Shuningdek, divergent texnologiyalarni rag'batlantirish mexanizmlarining samaradorligi institutsional muhitning barqarorligi, normativ-huquqiy bazaning aniqligi va monitoring tizimining samarali ishlashiga bevosita bog'liq ekani aniqlandi. Hududiy xususiyatlarni inobatga olgan holda rag'batlantirish mexanizmlarini moslashtirish korxonalar o'rtasidagi texnologik tafovutlarni kamaytirishga imkon beradi.

Xulosa qilib aytganda, divergent texnologiyalarni davlat tomonidan rag'batlantirish mexanizmlarini kompleks va tizimli ravishda takomillashtirish korxonalar iqtisodiy samaradorligini oshirish, milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini kuchaytirish va barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashda muhim strategik ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
2. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
3. Muslimov N.A. Raqamli iqtisodiyot sharoitida korxonalar samaradorligini oshirishning metodologik asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
4. Xodjayev B.X. Innovatsion texnologiyalar va iqtisodiy rivojlanish. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
5. Abduqodirov A.A. Sun'iy intellekt va big data asosida boshqaruv tizimlari. – Toshkent: Innovatsiya, 2022.





6. Sharipov Sh.S. Korxonalarda avtomatlashtirish va raqamli transformatsiya. – Toshkent: Ma’naviyat, 2019.
7. O‘zbekiston Respublikasi. “Innovatsion faoliyat to‘g‘risida”gi Qonun. – Toshkent, 2020.
8. O‘zbekiston Respublikasi. “Davlat-xususiy sheriklik to‘g‘risida”gi Qonun. – Toshkent, 2019.
9. OECD. Digital Transformation in Industry. – Paris: OECD Publishing, 2021.
10. World Economic Forum. The Future of Manufacturing: Driving Capabilities, Enabling Investment. – Geneva, 2020.
11. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi.
12. Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish bo‘yicha kompleks chora-tadbirlar to‘g‘risidagi qaror. – Toshkent, 2021.

